

בכחנליה

שרה בנינגה

נאוה ט' ברזני

בציור המתמשך כאפריזו בחלל מצויות הדמויות בנקודה בה הן הופכות מטפורה, המתמצתת רגעים או היבטים יסודיים בריבוי המתקיים במרחבים של הבכחנליה. התנוחות בעבודותיה של שרה בנינגה מייצגות ריתמוס של ריקוד ושל צעידה במעגל אך גם של מנוחה בלא נחת. החוויה הפראית המוטמעת בסיפור המיתולוגי של הבכחנליה היא האמצעי להתאחדות עם האלוהי הנשגב ולחציית גבולות מטאפיזיים בתיווך בין האנושי לאלמותי הנצחי. במהלך הבכחנליה האדם משתחרר ומיטהר באופן זמני מעול היומיום וחווה חוויה אלוהית-רוחנית-אקסטטית. המשתתפים מצויים בעיצומם של הוללות ושל פורקן יצרים. הם שותים יין ורוקדים באקסטזה תוך שבירה זמנית של מחיצות חברתיות.¹

ואמנם, השאיפה להתנתק מן הממד הגשמי מהווה אחת מהתשוקות הדומיננטיות של האדם מאז ומעולם. התנתקות ששיאה היטהרות והזדככות. אך לא כך אצל בנינגה שמתארת גם את הרגעים שלאחר התנועה שהייתה מחוץ לכל הדברים. רגעים בהם הדמויות בשחור-לבן מצויות בשלב שבו הן כבר יודעות את עצמן ועל פניהן לא נסוכה אותה שלוות נפש שהם חיפשו בתשוקת האשליה במרחב הצבעוני. בכמה סצנות מתוארים הרקדנים הישובים של בנינגה אחוזים בהבנה שהם לא יגיעו אל האינסוף ובידיהם המכונפות והמכונסות הם שבים להיות הם עצמם, בתוך עצמם, במבע מנותק במרחב הפיסי ובמרחב הנפשי. על כך מלמדים גם צעדיהם של הרוקדים החפים ממראן של כפות הרגליים ומהאדמה השורשית שאמורה לתמוך ולשאת אותן. למעט כף רגל אחת מתרוממת ומתריסה, מלווה בישבן חשוף כמו יצאה מדעתה. ומנגד, אומרות כפות הידיים המגולות והמכונפות בהתרסה את הסירוב לסייע למעוף שיצלול ויביא אל האינסוף.

הבכחנליה של בנינגה מצויה ברגעים שהתנועה מבארת ומבררת שאלות נוקבות ביחס למהות החיים ולאפשרויות של ניתוק בין החומר לבין הרוח. ההזיות והאשליות המסממות שהניעו את הפעולות שטלטלו את גופם של הרוקדים במערבולת תנועה - לא יכולים לו לאותו שממון חיים. ריקות ששבה לפעום לאחר שהגוף והנפש ניחתו על קרקע שנשמטה ושמטה את מחרוזת הצעדים. "בעיקרון מה שמעניין אותי בנושא" אומרת בנינגה, "הוא היותו אירוע סף - בין שמחה לטירוף,

Chiara Baldini, *The Politics of Ecstasy: the Case of the Bacchanalia Affair in Ancient Rome*¹
Neurotransmissions: Essays on Psychedelics from Breaking Convention, 2015.

בין הכאן לשם בממד הפואטי אך גם בשכרות, בין ההיגיון לאובדן שלו". חיוך סדוק עולה מקולה של בנינגה כשהיא מתארת באחת השיחות שערכנו את האווירה הדו-ערכית של הבכחנליה: "זה כיף וזה מסיבה, [...] סוג של מחול אבל גם מוות. מעבר מהארצי אל השמימי [...] ההשפעה של היין הולכת מעבר לעצמך. הבכחנליה הוא אירוע היסטורי אמביוולנטי, אין קריאה אחת וגם הסיפור המיתולוגי הוא סיפור של ריבוי. מצד אחד זה נושא כיף ומצד שני שיגעון פרופר שזה מאיים ולא נעים. בגבול שבין הנאה ועונג לבין תחושה אלימה. אפשר להגיד שזו השפעה של יין, אבל וואלה, זה גם החיים, [...] זה לא שלא נהנים בחיים, אבל זה קשה לחיות במתח הזה של הרצון שיהיה נעים וכיף, אבל זה בעצם לא כל כך". בנינגה, שרשמה ומחקה את צעדיהן של הדמויות המצויות במרחב ובזמן המכושף, מתמודדת בעבודותיה עם המתח הנובע מאותה אמביוולנטיות.

קולו הדמיוני של סוקרטס שכותב פול ולרי ב"נפש והריקוד" נועץ בשיחה דמיונית עם הרופא המצוי עם שאר בני שיחו, על הקושי לחיות שעליו מדברת בנינגה ושואל: "המכיר אתה משהו, בין כל החומרים הפעילים והיעילים ובין תכשירים רפואיים אלה, [...] המכיר אתה תרופה מסוימת או נוגדן כלשהו, סם מובהק כנגד הרעה שברעות, הרעל שברעלים [...] ? זה המכונה : שממון החיים - ! כוונתי, הבן זאת היטב, לא לשממון חולף; לא לשממון הנובע מעייפות, או לשממון שרואים את מקורו, או שיודעים את גבולותיו; כי אם לאותו שממון מושלם, שממון טהור, [...] אותו שממון, אפוא, שאין לו סובסטנציה אחרת זולת החיים עצמם, ואין לו סיבה זולת פיכחון מבטו של החי. שממון מוחלט זה אינו, כשלעצמו, אלא החיים במערומייהם, כאשר הם מתבוננים בעצמם ללא כחל ושרק".²

לרופא אין מזור אך הוא מציע כמצב מנוגד את ההזיות שאינן מלנכוליות, את השכרות ואת האשליות המתפתחות מאדים מסממים. אבל כשסוקרטס המדומיין של ולרי מוביל אותו ושואל אם ישנן שכרויות שמקורן איננו ביין, משיב הרופא בחיוב ומציין את האהבה, השנאה והתאוה. בתגובה מוסיף סוקרטס את השכרות הנאצלת הנובעת מן הפעולה. לפי סוקרטס, טלטול הגוף בריקוד עשוי להביאו למצב של מזור ולנשימת האנרגיה של האושר.³ תשובת הריקוד שמציע סוקרטס לא נותנת מענה לנפשן של הדמויות של בנינגה ולאותו שממון טהור שבו הן לכודות. וסוקרטס כמו מחזק את דבריה בעוד שיחה דמיונית, אך מסיט אותם ומדגיש: "אכן אין ספק, מבוקשה האחד והנצחי של הנפש הוא מה שאיננו קיים: מה שהיה, ומה שאיננו עוד; מה שיהיה ומה שאיננו עדיין; - מה שאפשר, ומה שאינו באפשר - הנה זה עניינה של הנפש, אך לעולם, לעולם

² פול ולרי, הנפש והריקוד, בתוך: סטפן מלרמה ופול ולרי, על הריקוד, תרגום: ליאורה בינג-היידקר, רעננה: הקיבוץ המאוחד, 2011, עמ' 80-81.
³ שם, עמ' 83.

לא מה שישנו!⁴ סוקרטס מוסיף שגם מגופנו אנו מבקשים את הדברים שהוא לא נועד להם כגון שליטה מוחלטת בעצמו. אך הגוף לדבריו: "אשר בכוחו הפשוט ובפעולותו, חזק דיו לשנות את טבעם של הדברים לעומק יותר משתוכל הרוח להשיג זאת אי פעם בחלומותיה ובהשערותיה!"⁵ סוקרטס מציע לדמויות של בנינגה להצמיח את האדמה החסרה ואת הריקוד בדריכה עקבית של הגוף, ברקיעה קצבית בכפות הרגליים הנראות והחובטות בקרקע בתזזית קצובה ובשליטה רמה. כך יוכל הריקוד באמצעות פשטות טהורה להביא את השינוי העמוק ואת המפלט מחיי השממון שהרוח לא יכולה להם.

⁴ שם, עמ' 86.

⁵ שם, 86-89.